

עוצר בחברון

בסמוך לתחילת אינתיפאדת אל-אקצא, הטיל צה"ל עוצר על חלקי חברון שבשליטה ישראלית (אזור H2). כ-30,000 פלסטינים נדונו למאסר בבתייהם; הלימודים בבתי-הספר הושבתו; עסקים קטנים ובתי-מלאכה נסגרו, וסחורות התקלקלו על המדפים; פועלים לא יכלו לצאת לעבודתם, ופרנסתן של משפחות נגדעה. אמבולנסים, שהורשו לנסוע בעוצר, פינו מקרים רפואיים דחופים, אולם נשים הרות, תינוקות וחולים כרוניים לא יכלו להגיע לבדיקות. אזור התעשייה הושבת גם הוא, על המפעלים שבו, והזיתים שנמסקו בעונה הנוכחית לא נסחטו בבתי-הבד, הממוקמים שם. העוצר נמשך גם משך כל חודש הרמדאן, והשבית את כל המצוות והמנהגים של החודש הקדוש: אנשים לא יכלו לעלות לבתי-הקברות או להשתתף בתפילה בציבור במסגדים; סעודות החג המשפחתיות וביקורי הקרובים, המאפיינים את לילות הרמדאן, לא התקיימו. אנשים נותרו ספונים בבתייהם הצפופים בעיר העתיקה, מעבירים את זמנם בשינה ובצפייה בטלוויזיה, במתח הולך וגובר, ללא פרנסה ובלי לדעת מה ילד יום. הפוגות בעוצר התקיימו פעם עד פעמיים בשבוע בלבד, לשעות ספורות.

משחלף הזמן והתושבים עדיין נותרו תחת עוצר, וחייהם משותקים, פנה המוקד להגנת הפרט למפקד כוחות צה"ל בגדה ולפרקליטות המדינה, בדרישה להסיר את העוצר, לפחות בימי עיד אלפיטר (החג המסיים את תקופת הרמדאן). המוקד טען, בין היתר, שעם התמשכות העוצר, הוא חורג מכל סטנדרט של מידתיות, ושפגיעתו המצטברת עברה כבר את "נקודת השבירה". בתשובה נענינו כי העוצר שב ונשקל מדי פעם, ואין מתחייבים להסירו באופן מתמיד. ביום התשובה, הוסר העוצר, אולם הוא שב והתחדש יומיים לאחר מכן.

ב-25 בדצמבר עתר המוקד לבג"צ, וביקש דיון דחוף בעתירתו: שהעוצר יוסר לפחות לימי עיד אלפיטר, שלא יוטל עוצר בנסיבות של ירי מהאזור הפלסטיני בלבד, ושבעת שיש הפוגה בעוצר לא תימנע תנועת כלי רכב פלסטיניים באזור שבשליטת ישראל. המדינה הגישה לבג"צ תצהיר של מפקד חטיבת חברון, שתיאר תמונה ורודה של המציאות: לפי התצהיר מוטל העוצר לצורך הגנתה של האוכלוסייה, בעת שמתנהלים חילופי אש, וכי העוצר מוסר כל אימת שחלפו 12 שעות מאז חילופי האש; כמחצית תקופת העוצר הוצגה באותו תצהיר כימים בהם הוסר העוצר (לרוב, מדובר בהסרה לשעות ספורות); אין מגבלה על תנועת כלי-רכב בשעה שאין עוצר; וכמובן, שיעשה מאמץ רב להימנע מהטלת עוצר בימי החג. תצהירו של המח"ט לא תאם את המציאות כפי שראו אנשי המוקד בחברון בעיניהם, עת ביקרו במקום, וכפי שדיווחו תושבי חברון למוקד, אולם בית-המשפט דחה את העתירה על בסיס תצהיר זה. המוקד ממשיך לעקוב אחרי המצב בחברון, על-מנת שהעוצר יוגבל לפחות לתיאור שבתצהיר המח"ט. במהלך עיד אל-פיטר לא היה עוצר בחברון. הדבר נכון גם למועד כתיבת דו"ח זה.

יציאה לחו"ל

הסכמי אוסלו קובעים הוראות מדויקות מאוד בדבר מעברם של תושבי השטחים במעברי הגבול שבגשרי הירדן וברפיח. לכאורה, משמעות ההוראות היא נורמליזציה של הסדרי היציאה וביטול המצב הקודם, לפיו הוכרזו השטחים כולם כ"שטח צבאי סגור" שכל יציאה ממנו טעונה אישור של מפקד כוחות צה"ל. הוראות הסכמי אוסלו קובעות כללים ברורים מאוד לגבי רשימה סגורה של מקרים בהם מותרת מניעת יציאתו של תושב – היעדר מסמכי נסיעה, צו איסור יציאה מהארץ במסגרת הליך משפטי, או חשד לפעילות בלתי-חוקית המחייב את מעצרו וחקירתו של החשוד. למרות הוראות אלו, בפועל ממשיך צה"ל לראות בשטחים שטח צבאי סגור, ולנצל את שליטתו במעברי הגבול לשליטה באוכלוסייה. הטענה המשפטית, לפיה בעקבות יישום ההסכמים לתוך החקיקה באזור נתבטל המעמד של השטחים כ"שטח צבאי סגור" במה שנוגע ליציאה לחו"ל, הועלתה אמנם על ידי המוקד בבית המשפט העליון, אולם טענה זו טרם זכתה להכרעה.

בשטח נמשכים ההסדרים הקיימים מזה שנים רבות. תושבים רבים של השטחים מוחזרים מהגשר ללא הסבר בנסותם לצאת לחו"ל. פניות של המוקד מביאות להסדרה של חלק ניכר ממקרי המניעה, אולם ברוב המקרים המענה שמקבל המוקד הוא שהתושב מנוע מלצאת לחו"ל מטעמי ביטחון, בשל היותו פעיל באחת המפלגות האיסלאמיות או ארגוני הסירוב. המידע, על בסיס התקבלה ההחלטה למנוע את יציאתו של התושב, נשאר חסוי. לא פעם נראה, שמניעת היציאה נעשית כאמצעי לחץ שנועד להביא את התושב הפלסטיני לשיתוף פעולה עם הרשויות הישראליות, כסנקציה עונשית או ככלי להבהיר לתושב "מי הבוס".

לדעת המוקד, לא פעם רואה השב"כ בבקשה להיתר יציאה הזדמנות להפעיל לחץ על התושב, על מנת לדלות מידע, להשיג שיתוף פעולה או להפגין את התלות של התושב במוצא פיו של רכז השב"כ המקומי. כפועל יוצא מכך, מתנות הרשויות את הטיפול בחלק מבקשות המוקד להיתרי יציאה, במפגש בין המבקש – התושב הפלסטיני – לבין גורמי שב"כ. המוקד מחה על נוהג זה: מדובר בניצול ציני של מצוקתו של אדם הצריך לצאת לחו"ל מטעמים דחופים, ובהפיכת המוקד, ארגון לזכויות אדם, למתווך פגישות של שירות הביטחון. המחאה לא הועילה, והרשויות דבקו בשלהן במעטה של מכבסת מלים: הזימון לשב"כ מתואר עתה כמתן הזדמנות לשימוע, על מנת לאפשר לשב"כ להשלים את האבחון הבטחוני של המבקש במקרים גבוליים. אין המדובר בשימוע כהלכתו, כמובן. מידע וחומר ראיות גלוי בדבר ההאשמות הבטחוניות לא מועבר למבקש מראש, וגם זכות הייצוג ע"י עו"ד לא קיימת. עד כמה מדובר במכבסת מלים מוכיח מקרהו של ר"מ. הוענקה לו הזכות "לשימוע" במשרדי השב"כ בחודש ינואר 2000, והוא חר שלא לנצלה. באוגוסט ביקש המוקד מהרשויות הצבאיות לשקול מחדש את ההחלטה על מניעת יציאתו לחו"ל. המענה היה שהבקשה לא תטופל, משום שר"מ לא התייצב לאותו זימון. עד עתה לא עלה בידי המוקד לקבל מהרשויות החלטה בעניינו של ר"מ: האם ישנו בידיהם מידע מספיק למנוע את יציאתו או שמא הם מתירים אותה.

תופעה אופיינית נוספת היא השיהוי הרב בתשובות לפניות המוקד, בניגוד להסדר בן שנים רבות, שהושג בבג"צ, לפיו משך המענה הרגיל לבקשות לאישור יציאה יהיה עד חודשיים. בעניינו של י"ג מקלקליה נדרשו שנתיים על-מנת לקבל מענה. י"ג הוא מרצה באוניברסיטת אלנג'אח בשכם, וצריך להגיע לירדן על מנת להשתתף בכנסים ובאירועים אקדמיים. בנוסף, יש לו רכוש ונכסים שהוא מנהל בירדן. פניית המוקד בעניינו מחודש מאי 1998 נענתה רק בחודש פברואר 2000, וגם זאת לאחר פניות חוזרות ליועץ המשפטי של מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית עם העתקים למבקר מערכת הביטחון. בתשובה נמסר כי יציאתו של י"ג נמנעת "בשל תמיכתו בארגון החמאס". המוקד מחה על המניעה: לא ייתכן שחופש התנועה ייפגע על רקע תמיכה בארגון, להבדיל מפעילות צבאית. תוך שבועיים שינו הרשויות את גרסתן, וכעת הפך י"ג לתומך – ופעיל – בחמאס.

הנמקות אחרות שנתקבלו במוקד בשנה האחרונה כוללות מניעת יציאתה של אישה בת 49 לביקור אצל אחיה ואחיותיה בירדן ולעלייה לרגל למכה "על רקע זיהויה עם ארגון הג'יהאד האיסלאמי הפלסטיני"; מניעת יציאתה של אישה לבקר את בנה הכלוא במצרים משום ש"בנה פעיל חמאס צבאי, ומטעמים בטחוניים נמנעת יציאתה"; ומניעת יציאתו של תושב חברון לביקור משפחה בירדן משום שהוא "אביו של מבוקש חמאס, עשוי לנצל את יציאתו מהאזור לצרכי פח"ע" (פעילות חבלנית עוינת).

כניסה לעזה

הסכמי אוסלו שבים וקובעים, כי יש לראות בגדה המערבית וברצועת עזה יחידה טריטוריאלית אחת. הכרזה זו היתה בגדר מלים ריקות גם לפני פרוץ אינתיפאדת אל-אקצה, כאשר עוד פעל "המעבר הבטוח": רבים מתושבי שני האזורים לא יכלו גם אז לנוע ביניהם. השימוש במעבר הבטוח הותנה בהחזקה של כרטיס מגנטי והיעדר מניעה בטחונית. הסדר של אוטובוס עם ליווי מיוחד איפשר מעבר לחלק מאלה שהרשויות הישראליות שוללות בדרך כלל את זכותם לחופש תנועה, אך יש כאלו שגם בדרך זו לא נתאפשר מעברם. תושבי מזרח ירושלים גם הם זקוקים להיתר מיוחד לכניסה לרצועת עזה, והמוקד הפרט מטפל בלא מעט מקרים של מניעת כניסתם לרצועה.

אנשים פונים למוקד כדי לאפשר את כניסתם לרצועת עזה לביקור אחים ואחיות, הורים וקרובי משפחה אחרים; השתתפות בכנסים ובהרצאות; מסחר ועוד – הכול צרכים שהם חלק בלתי נפרד מקיום חיים נורמליים. בין היתר טופלו השנה במוקד חתן שלא ניתן לו להגיע לעזה לחתום על חוזה נישואין עם ארוסתו העזתית (כניסת בני משפחתו אושרה) ובתלמיד תיכון בן 17, שמשפחתו ביקשה לבלות את חג הקרבן עם משפחת אמו של הנער ברצועה. כניסתם של כל בני המשפחה